

Karjalan kunnalle

Emeritusprofessori Jaakko Paavolainen pääsi pitkän sairauden jälkeen 30.10.2007 kotiin muistojen Karjalaan.

■ Jaakko Paavolainen syntyi 23.7.1926 merkittävän kannakselaissuvun sivistyneistöhaaraan. Isä, Erkki Paavolainen, oli kaikkien karjalaisten tuntema kulttuurivaikuttaja, poliitikko, kansanedustaja ja ministeri. Isän johtajuus Kanneljärven kansanopistossa johdatti Jaakon jo varhain maakunnan poliittisiin ja sivistyksellisiin kysymyksiin. Poikavuosien koulukaupunki Viipuri muuttui talvisodan evakkomatkaksi Helsinkiin ja Pohjanmaalle; Viipurin klassinen lyseo vaihtui Helsingin normaalityöksi.

Sotien jälkeen Jaakko Paavolainen toimi mm. Viipurilaisen osakunnan isäntänä. Perustettuaan perheen filosofian maisteri Ritva Paavolaisen (o.s. Peltonen) kanssa 1952, Jaakko toimi Suomen kansanopistoyhdistyksen sihteerinä ja toimitti mm. *Karjalaisen elämäkerraston*. Oppikoulunopettajana

Jaakko Paavolainen (1926–2007).

hän toimi Helsingin Meilahdessa, Lauttasaaressa ja Lapinpuiston yhteislyseossa, jonka rehtorina hän työskenteli vuodet 1964–70. Paavolainen piti pitkiä virkavapaita väitöskirjaansa valmistellessaan. Sitten hän jättäytyi tutkijan pätkätyöuralle ja mm. hoiti Helsingin yliopiston poliittisen historian laitoksen virkoja ja toimi Suomen Akatemian tutkijana.

Jaakko Paavolaisen väitöskirjatyö *Punainen terrori* sai jatkoa teoksista *Valkoinen terrori* sekä *Vankileirit Suomessa 1918*. Nämä vuosina 1966–71 valmistuneet työt olivat ensimmäinen nykyaikainen tieteelli-

nen selvitys sisällissodan vaikeimmasta aiheesta, eikä myöhemmän tutkimuksen ole tarvinnut kuin täydentää niiden rakentamaa kuvaa. Paavolainen sai tutkimuksistaan Suomen Tiedeakatemian tunnustuspalkinnon 1972. Tutkimusten aineisto muodostaa nykyisen sotasurma-tietokannan pohjan.

Jaakko Paavolaisen toinen laaja työ on ollut neliosainen elämäkerta ministeri *Väinö Tannerista*, jonka asemaa itenäisyyden ajan keskeisimpänä valtiomiehenä oli 1970-luvulla vielä mahdotonta tunnustaa. Tanner-aihe oli selvästi edellä aikaansa: sittemmin Tanneria ollaan oltu nostamassa myös valtiojohdon taholta.

Karjalaisuuden edistäjänä Paavolainen astui esiin julkaisemalla teoksensa *Lapsuus Kanneljärvellä* (1982), joka osui Karjala-keskustelun vapautumisen alkuun. Teos hoiti Helsingin myönteistä huomiota ja kannusti muitakin muistelijoi- ta. Tarkemmin hän on käsitellyt isänsä, kouluneuvos Erkki Paavolaisen elämäkertaa eri julkaisuissa.

Jaakko Paavolainen nimitettiin poliittisen historian professoriksi Turun yliopistoon, jossa hän työskenteli vuodet 1986–89. Karjalaisuus törmäsi

turkulaisuuteen. Tämä ”kulttuurien törmäys” oli kuitenkin monin tavoin hedelmällinen. Sitä voisi verrata Jaakon serkun Olavi Paavolaisen Turun vuoteen, joka jätti runsaasti vaikutteita kaupunkiin. Jaakko julkaisi Olavista myös elämäkerran.

Luennoitsijana Jaakko Paavolainen oli sekä säkenöivä että papereihin pitäytyvä. Me, jotka seurassimme häntä läheltä, ymmärsimme tämän kaksijakoisuuden. Se paljastui heti alussa Jaakko Paavolaisen antaessa opetusnäytteen viranhaun yhteydessä. Olimme varautuneet tavalliseen ulkokuuluun. Jaakko kuitenkin ylitti itsensä moninkertaisesti. Oli hienoa seurata sivistyneen miehen ajatuksen vapaata liikkumista sivuten maailmanhistorian käännekohtia. Syy tähän ainutlaatuiseen esitykseen selvisi meille kun Jaakko tilaisuuden jälkeen kahvilla kysyi: ”Miten se oikein meni, kun minä unohdin tarkat muistiinpanoni Lahnajärven kahvilan pöydälle?”

Jaakko Paavolainen tunnettiin syttyvänä ja henkeväenä keskustelijana, joka hämmäntävillä näkökulmillaan yllätti kuulijat ja opiskelijat. Monille hänen omintakeinen ja epäsovinnainen näkemyksensä valkeni vasta jälkepäin.

Yllättäviä näkökulmia ja vertailuja Paavolainen ammensi mm. kaukomatkoiltaan. Vieraat kulttuurit ja paikat kiehtoivat häntä, mutta matkailu oli myös osa historianfilosofisia pohdiskeluja ja sivilisaatiohistoriaan tutustumista. Paavolaiselle ominaista oli aina tehdä rohkeita ja epäsovinnaisia hypoteeseja. ”Kriittinen vasta-

hanka” oli tavallaan pohjalla oleva dynamo. Tässäkin hän muistutti Olavi Paavolaista.

Joskus sattuma täydensi näitä uusia näkökulmia ja ajatuksen korkeaa lentoa. Kuvaavaa oli Jaakko Paavolaisen paluu Keski-Euroopasta. Hän oli saanut virikkeitä aina Tšingis-kaanista saakka. Turun poliittisen historian laitoksen kahvipöydässä hän ideoi Väli-Eurooppa -projektin. Yhtenä tausta-ajatuksena oli se raja, johon saakka Tšingis-kaani pääsi. Kun suuri mullistus alkoi 1980- ja 1990-luvun vaihteessa, oli laitoksella valmiina Väli-Eurooppa -projekti. Kun myöhemmin puin sanoiksi tuon onnellisen yhteensattuman ei Jaakko ymmärtänyt ollenkaan ajatustani: ”Historiassa kaikki liittyy kaikkeen!” Ja lopputuloshan ratkaisee. Paavolainen kuitenkin filosofointinsa vastapainoksi arvosti empiiristen aineistojen huolellista läpikäymistä ja selvittämistä.

Eräs jännittävä piirre Jaakko Paavolaisen ajattelussa oli viehtymys salaliittoihiin. Hän ei käyttänyt niitä – onneksi – selittäjänä tutkimuksissaan, mutta varsin usein kahvikeskustelu kääntyi muun muassa Kennedyn ja Palmen murhiin. Hän tarkasteli Kennedyn murhaa salaliittona ja yrityksenä kääntää maailmanhistorian kulkua kritikoiden näin virallisia selityksiä vastaan.

2000-luvulla Jaakko Paavolaiseen törmäsi Kansallisarkistossa, jossa hän kävi läpi ja luetteloi oman isänsä arkiston. Hänen mielenkiintonsa kohteena oli Karjala laajemminkin. Paavolainen osallistui maan vanhimman yhdistyksen, Viipurin Suomalaisen Kirjallisuus-

den Seuran toimintaan ja kirjoitti lukuisiin sen julkaisuihin myös toimittaen niitä. Karjalaisuutensa Jaakko Paavolainen lisäsi ymmärrystä monimutkaisesta poliittisesta asemasta, jossa Karjalan kannas eli itseinäistymisen molemmiin puolin. Hän myös johti viime vuosinaan sukuseuran ja perheensä kotiseutumatkvoja menetettyyn Karjalaan niin Kivennavan, Kanneljärven, Terijoen kuin Viipurin maisemiin.

Jaakko Paavolaisen rakkain harrastus oli pianonsoitto, joka oli alkanut jo lapsuuden soitotunneilla. Aikuisiällä piano-opinnot jatkuivat Sibelius-Akatemiassa ja eteen tuli myös vaikea valinta musiikin ja akateemisen ammatin välillä. Historia voitti, mutta Paavolainen soitti joka aamu tunnin purkaen soittoonsa kulloisetkin tunteensa.

Timo Soikkanen